

Switłana Orlyk
ORCID:0000-0002-6280-9273
(Ukraina)

ZNAKI I ŻETONY STOWARZYSZENIA POMOCY OFIAROM PIERWSZEJ WOJNY ŚWIATOWEJ

Od połowy XIX wieku do wybuchu I wojny światowej Imperium Rosyjskie znajdowało się w stanie wojen: 1853-1856 – wojna krymska, 1877-1878 – wojna rosyjsko-turecka, 1904-1905 – wojna rosyjsko-japońska.

Oczywiście wiele cierpień i smutku spowodowały te wojny, wielu żołnierzy wróciło do domu jako ranni i okaleczeni. Ukraińska badaczka N. Wolkanowa słusznie zauważyła w swoim artykule, że rząd Imperium Rosyjskiego nie był w stanie „poradzić sobie z tyloma ludźmi, którzy potrzebowali wsparcia. W związku z tym ludność kraju działała jako stały pomocnik w tej sprawie” [1, s. 53].

Ukraińscy naukowcy badające pytania filantropii w czasach pierwszej wojny światowej jednogłośnie twierdzą, że po wejściu Imperium Rosyjskiego do Wielkiej Wojny istniał wysoki poziom spójności ludności, ludzie odczuwali patriotyzm i współczucie do bliźniego. Ludzie tworzyli fundusze na rzecz rannych żołnierzy i ich rodzin, a także rodzin ofiar działań wojennych [2-8].

Dlatego, żeby państwo częściowo kontrolowało proces filantropii narodowej w styczniu 1906 r. pod patronatem Jego Cesarskiej Mości, utworzono Towarzystwo Powszechnej Pomocy Żołnierzom i ich rodzinom [9, ark. 71 tylna strona – 72 tylna strona] (dalej Stowarzyszenie). Główny zarząd tego stowarzyszenia mieścił się w Piotrogradzie i składał się z pięćdziesięciu czterech osób, których wybierano z członków Stowarzyszenia. W regionach utworzono lokalne oddziały Stowarzyszenia (od 1 listopada 1915 r. było ich około 956 w miastach i wsiach Imperium Rosyjskiego, a łączna ilość członków osiągnęła 30 000).

Stowarzyszenie obejmowało:

- osoby uhonorowane i wybrane przez Ogólne Zebranie za zasługi specjalne;
- dobroczyńcy, którzy płacili co najmniej 500 rubli jednocześnie;
- dobroczyńcy, którzy wnieśli co najmniej 100 rubli jednocześnie;
- filantropi, którzy wnieśli jednocześnie co najmniej 25 rubli;
- pełnoprawni członkowie, którzy płacili co najmniej 3 ruble rocznie;
- konkurujący członkowie, którzy wnieśli przynajmniej 1 rubel rocznie;
- faktyczni członkowie lokalnej opieki, którzy zapłacili co najmniej 1 rubel rocznie;
- członkowie lokalnego personelu opiekuńczego, którzy wnieśli co najmniej 50 kopejek rocznie lub własną pracą pomagali Stowarzyszeniu.

Pod koniec 1915 r. Centralny Zarząd Stowarzyszenia stwierdził w swoim raporcie, że „od zakończenia wojny rosyjsko-japońskiej Zarząd Główny i lokalne biura udzielały pomocy ze środków Stowarzyszenia oraz korzystały z emerytur i świadczeń ze skarbcza, Oleksandriwskiego komitetu rannych i innych instytucji około 250 000 osobom posiadającym niższe rangi, które zostały ofiarami wojny, ich rodzinom i sierotom”, a od początku przystąpienia Rosji do pierwszej wojny światowej „udzielono pomocy 7380 rodzinom osób obejmujących niższe rangi, w wysokości 51254 rubli 90 kopejek” [9, arkusz 72].

Raport wymienia tylko pięć miast (w całym imperium), w których Stowarzyszenie

założyło dwa domy dziecka, dwa sanatoria dla rehabilitacji rannych i jeden szpital dla rannych. Stowarzyszenie aktywnie pracowało z mieszkańcami, żeby aktywizować zdawanie wniosków.

5 maja 1913 r. rosyjski cesarz Mikołaj II zatwierdził wniosek Ministra Spraw Wewnętrznych dotyczący ustanowienia specjalnej odznaki dla członków Stowarzyszenia. Ten znak miał dwa stopnie: złoto 1 stopnia i srebro 2 stopnia. Na odwrocie każdego znaku wybijano imię i inicjały imienia właściciela-filantropa, numer znaku, wybito nazwę marki producenta „FABERGE” (rys. 1). Do znaku dodawano również odpowiednie dyplomy, które potwierdzały prawo do noszenia znaku, podpisane przez Prezesa Zarządu Głównego, Przewodniczącego, potwierdzone przez Sekretarza Zarządu Głównego i zawierające pieczęć Stowarzyszenia.

Rys. 1. Znak Stowarzyszenia Powszechnej Pomocy Żołnierzom i ich rodzinom, II stopień, srebro, wyprodukowany przez firmę Faberge

Znak I stopnia został przekazany osobom, które miały wyjątkowe i specjalne zasługi przed Stowarzyszeniem, zarówno pod względem materialnym, jak i niematerialnym.

Znak II stopnia otrzymały osoby, które dokonały darowizny na cele charytatywne w wysokości nie mniejszej niż 100 rubli.

Zgodnie z zasadami zatwierdzonymi przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych z dnia 21 maja 1913 r. wyłączne prawo do robienia tych znaków przyznano firmie „Faberge”.

Wykonywanie tych znaków odbywało się na wniosek dobroczyńcy, po opłaceniu wkładu charytatywnego, który został przesłany do Zarządu Głównego Spółki i opłaceniu kosztu produkcji znaku: dla znaku pierwszego stopnia – 65 rubli, dla drugiego stopnia - 15 rubli, dobroczyńca musiał przelać 1 rubel za wydanie dyplomu i 1 rubel za przesłanie znaku i dyplomu.

Według filantropów, którzy chcieli otrzymać znak 2 stopnia tracąc mniej pieniędzy, zgodnie z ich prośbą wykonano miedziane srebrzone znaki, które kosztowały 1 rubel 20 kopiejek [9, arkusz 72 strona odwrotna].

Wraz z wybuchem I wojny światowej, w celu pobudzenia aktywniejszego ruchu charytatywnego, w styczniu 1915 r. firma wydała specjalne żetony Stowarzyszenia kompleksowej pomocy żołnierzom i ich rodzinom dotkniętym wojną, demonstrując „współczucie ze strony Stowarzyszenia”. Żetony te wydawano za darowizny, zarówno w formie pieniężnej, jak i materialnej, i zostały podzielone zgodnie z wielkością datków charytatywnych o 5 stopni:

- 1 stopień – wkład 75 rubli, koszt zrobienia znaku 25 rubli, znak wykonano ze złota z diamentowymi wstawkami (rysunek 2);
- 2 stopnie – wkład 50 rubli, koszt zrobienia znaku 12 rubli, wykonany ze złota;
- 3 stopnie – depozyt 25 rubli, koszt zrobienia znaku 6 rubli, wykonany ze srebra ze wstawką złotego emblematu;
- 4 stopnie – wkład 10 rubli, koszt zrobienia znaku 1 rubla. 25 kopiejek, wykonany ze srebra (rysunek 3);
- 5 stopni – wkład 5 rubli. Koszt zrobienia znaku wynosi 50 kopiejek. Jest wykonany z brązu [9, arkusz 73].

Rysunek 2. Żeton Stowarzyszenia Pomocy dla Żołnierzy i ich Rodzin, Złoto z Diamentowymi Wławkami

Jak widać na rysunku żetony 2 i 3 mają kształt pięcioramiennej gwiazdy, której górny róg jest koronowany. W centrum gwiazdy znajduje się logo Towarzystwa (forma znaku firmowego, patrz ryc. 1), za którym umieszczony jest wizerunek krzyża miecza i kuli (obrazy tortur i obrażeń). Na każdej krawędzi gwiazdy znajduje się skrót pierwszych liter Towarzystwa „OPPS” (Skrót w języku rosyjskim - „Towarzystwo kompleksowej pomocy dla żołnierzy i ich rodzin”). Numer z tyłu tokena jest wygrawerowany na inicjałach nazwy

i patronimii, w których wskazana jest data odbioru, a artykuły złote i srebrne wskazują próbkę metalu.

Jak widać na rysunku drugim i trzecim żeton ma kształt pięcioramiennej gwiazdy, której górny róg jest koronowany. W centrum gwiazdy znajduje się logo Stowarzyszenia (forma znaku stowarzyszenia, patrz rysunek 1), za którym narysowano skrzyżowane miecz i kulę (symbole zwycięstwa i ukaleczenia). Na każdym z krawędzi gwiazdy znajduje się skrót pierwszych liter Stowarzyszenia „OPPS” (Skrót w języku rosyjskim - «Общество Повсеместной Помощи пострадавшим Солдатам и их семьям»). Na tylnej stronie żetonu wygrawerowano numer, nazwisko z inicjałami, w niektórych przypadkach wskazywano datę odbioru, a na złotych i srebrnych znakach wskazywano próbkę metalu.

Rysunek 3. Żeton Stowarzyszenia Pomocy dla Żołnierzy i ich Rodzin, srebrny

Żetony wszystkich stopni kobiety mogły nosić w formie broszki.

Żetony wysyłano do ich właścicieli dopiero po przekonaniu Zarządu Spółki o wypłacie kwoty darowizny, koszcie wykonania znaku i 1 rubel za przesyłanie pocztą, jeśli osoba nie może osobiście odebrać go w oddziale Stowarzyszenia.

Tak więc możemy wnioskować, że produkowanie znaków i żetonów przez Stowarzyszenie Pomocy żołnierzom i ich rodzinom, sprzyjało promowaniu tej organizacji charytatywnej wśród obywateli, zwiększało autorytet każdego filantropa w oczach społeczności. Ponadto znaki i żetony Stowarzyszenia omówione w artykule zostały wykonane na wysokim poziomie artystycznym – estetycznym i merytorycznym, w dodatku te znaki zostały wykonane przez znaną firmę „Faberge”.

ŹRÓDŁA I LITERATURA:

1. Волканова, Н. (2017), *Благодійна діяльність молдовського дворянства Бессарабії в період військових конфліктів середини XIX – початку XX ст.* Науковий віник Ізмаїльського гуманітарного університету. Серія «Історичні науки». Вип. 37. С. 53-57.
2. Донік, О.М. (2005), *Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни. Проблеми історії України XIX – початку XX ст.* Вип. 9. С. 61-86.
3. Жванко, Л. (2008), *Правове регулювання соціального захисту біженців Першої світової війни в Російській імперії (1914-1915 рр.)*. Проблеми історії України XIX – початку XX ст. Вип. 14. С. 233-246.
4. Жванко, Л. (2005), *Іноземні біженці Першої світової війни в Україні*. Київська старовина. № 3. С. 77-93.
5. Орлик, С. В. (2015), *Українське суспільство і державна лотерея 1914 р. в Російській імперії: соціально-економічний вимір*. Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne. Kraków-Przemyśl: Instytut Historii UJ, Instytut Stosunków Międzynarodnych PWSW. №15. С. 29-38.
6. Орлик, С. В. (2016), *Державна лотерея 1914 р. в українських губерніях Російської імперії. Актуальні проблеми нумізматики у системі спеціальних галузей історичної науки: матеріали IV міжнародної наук. – практ. конф., м. Переяслав-Хмельницький, 22-23 червня 2016 р.* Переяслав-Хмельницький. С. 92-94.
7. Поляруш, С. І. (1996), *Становлення і діяльність органів державної опіки та громадської благодійності на Лівобережній Україні (1775-1918)*: автореф. дис. ...канд.. історичн. наук: 07.00.01. Київ. 16 с.
8. Ступак, Ф. Я. (2010), *Благодійність та суспільна опіка в Україні (кінець XVIII – початок XX ст.)*: автореф. дис. ...д-ра іст. наук: 07.00.01. Переяслав-Хмельницький. 46 с.
9. ЦДІАК України – Центральний державний історичний архів України (м. Київ). Ф. 707. Оп.259. Спр.39, ч.І. Арк.71 зв.–72зв.

REFERENCES

- Volkanova, N. (2017), *Blahodiyina diyal'nist' moldovs'koho dvoryanstva Bessarabiyi v period viys'kovykh konfliktiv sere diny XIX– pochatku XX st.* [Charitable activity of the Moldavian nobility of Bessarabia in the period of military conflicts in the middle of the 19th – early 20th centuries]. Naukovyy vinyk Izmayil's'koho humanitarnoho universytetu. Seriya «Istorychni nauky», (37), 53–57. [in Ukrainian].
- Donik, O.M. (2005), *Hromads'ka blahodiynist' v Ukraini v roky Pershoyi svitovoyi viyny* [Public charity in Ukraine during the First World War]. Problemy istoriyi Ukrainy XIX – pochatku XX st., (9), 61–86. [in Ukrainian].
- Zhvanko, L. (2008), *Pravove rehulyuvannya sotsial'noho zakhystu bizhentsiv Pershoyi svitovoyi viyny v Rosiys'koy imperiyi (1914-1915 rr.)* [Legal Regulation of the Social Protection of Refugees of the First World War in the Russian Empire (1914-1915)]. Problemy istoriyi Ukrainy XIX – pochatku XX st., (14), 233–246. [in Ukrainian].
- Zhvanko, L. (2005), *Inozemni bizhentsi Pershoyi svitovoyi viyny v Ukraini* [Foreign refugees of the First World War in Ukraine]. Kyiv's'ka starovyna - Kievan Antiquity, 3, 77–93. [in Ukrainian].
- Orlyk, S. V. (2015), *Ukrayins'ke suspil'stvo i derzhavna lotereya 1914 r. v Rosiys'koy imperiyi: sotsial'no-ekonomichnyy vymir* [Ukrainian Society and the State Lottery of 1914 in the Russian Empire: the Socio-Economic Dimension]. Nowa Ukraina. Zeszyty historyczno-politologiczne. Kraków-Przemyśl: Instytut Historii UJ, Instytut Stosunków Międzynarodnych PWSW, 15, 29–38. [in Ukrainian].
- Orlyk, S. V. (2016), *Derzhavna lotereya 1914 r. v ukrayins'kykh huberniyakh Rosiys'koy imperiyi* [The State Lottery of the year 1914 in the Ukrainian provinces in Russian Empire]. Aktual'ni problemy numizmatyky u systemi spetsial'nykh haluzey istorychnoyi nauky: materialy IV mizhnarodnoyi nauk.-prak. konf., 22-23 chervnya 2016 r. (pp.92–94). Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi. [in Ukrainian].

Polyarush, S. I. (1996), *Stanovlennya i diyal'nist' orhaniv derzhavnoyi opiky ta hromads'koyi blahodiynosti na Livoberezhniy Ukraini (1775-1918)* [Formation and Activity of State Guardianship and Public Charity Bodies in Left Bank Ukraine (1775-1918)] (Extended abstract of Candidate's thesis). Kyiv. [in Ukrainian].

Stupak, F. Ya. (2010), *Blahodiynist' ta suspil'na opika v Ukraini (kinets' XVIII –pochatok XX st.)* [Charity and Public Guardianship in Ukraine (end of the 18th – early 20th centuries)] (Extended abstract of Candidate's thesis). Pereyaslav-Khmel'nyts'kyi. [in Ukrainian].

TsDIAK Ukrainy – Tsentralnyi derzhavnyi istorychnyi arkhiv Ukrainy (m. Kyiv) [Central State Historical Archives of Ukraine in Kyiv] [in Ukrainian].

Знаки та жетони товариства повсюдної допомоги потерпілим в роки першої світової війни Резюме

У статті розглянуто порядок створення, цілі та результати діяльності в Російській імперії Товариства повсюдної допомоги постраждалим на війні солдатам і їхнім сім'ям. Відзначено, що з метою популяризації цієї благодійної організації серед населення, підвищення значимості кожного благодійника в очах суспільства за прояв співчуття та співучасті до постраждалих на війні співвітчизників, у 1913 р. було запроваджено нагрудний знак для членів Товариства (3-х ступенів), а у 1915 р. спеціальні жетони безпосередньо для благодійників (5-ти ступенів).

Опираючись на архівні документи автором здійснено опис форми та змісту знаків і жетонів Товариства та порядок їх отримання. Підкреслено, що розглянуті у статті знаки і жетони Товариства виконано на високому художньо – естетичному і змістовному рівні, до того ж нагрудні знаки було виготовлено відомою фірмою «Фаберже».

Ключові слова: Перша світова війна, Російська імперія, знаки, жетони, благодійність, «Фаберже».

Signs and tokens of the society of universal assistance for victims of the first world war Summary

The article considers the procedure for the establishment, goals and results of the activities in the Russian Empire of the Society for Universal Assistance to Soldiers Victims of War and Their Families. It is noted that in order to popularize this charitable organization among the population, increase the importance of each philanthropist in the eyes of society for sympathy and complicity to war-torn compatriots, in 1913 a badge was introduced for members of the Society (3 degrees). 1915 special tokens directly for philanthropists (5 degrees).

Based on archival documents, the author described the form and content of the Company's signs and tokens and the procedure for obtaining them. It is emphasized that the signs and tokens of the Society considered in the article are made at a high artistic - aesthetic and substantive level, in addition, the badges were made by the famous company «Faberge».

Keywords: World War I, Russian Empire, signs, tokens, charity, «Faberge».